

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
МЕДИЦЬКОГО Ігоря Богдановича
на дисертацію ФЕДИШИН Ілони Мар'янівни
«Кримінально-правова охорона діяльності державних та громадських
діячів в Україні», подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Пріоритетами національних інтересів України та досягнення національної безпеки на сучасному етапі її існування й надалі продовжують виступати відстоювання незалежності і державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед – людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція. Досягнення задекларованих стратегій, як і втілення у їх рамках тактичних задумів та перетворень, неможлива без належного і безперервного функціонування державницького апарату, спроможного консолідувати громадянське суспільство та реалізувати відповідну внутрішню і зовнішню політику.

Владний механізм держави зіштовхується із значними труднощами в частині своєї діяльності, специфіка яких уже понад три роки визначається триваючою збройною агресією проти України та спричиненням масштабних збитків і руйнувань гуманітарного, економічного, військового, правоохоронного, соціального, природоохоронного, культурно-релігійного характеру. Очевидно, що діяльність уповноважених суб'єктів у таких умовах наряду залежить від владних можливостей забезпечити їм відповідний захист, у тому числі за допомогою засобів кримінально-правового характеру.

Проблематика кримінально-правового захисту суб'єктів, діяльність яких пов'язана із реалізацією представницьких, установчих, організаційно-розпорядчих, контрольно-наглядових, правоохоронних та інших функцій, перебувала у фокусі дослідницького інтересу значної частини учених (із останнього варто згадати докторську працю А. В. Боровика «Кримінальні правопорушення проти представників влади», 2025 р.), що можна оцінювати двояко. З однієї сторони – як достатньо проявлену наукову зацікавленість до проблематики, з іншої ж – як поле для дискусії та спроби вирішити питання,

щодо яких у спеціалізованій літературі наразі не спостерігається однастайності. Кожні подальші дослідницькі пошуки можуть як підтвердити та розвинути уже наявні висновки та рекомендації (долаючи наслідки кризи реплікації у кримінально-правовій науці), так і привнести до теорії та практики якісно новий матеріал, адже між доробками науковців фактично відбулися уже десятиліття часу. У світлі зазначеного безсумнівним є те, що дослідження І. М. Федішин слід визнати важливим та своєчасним науковим пошуком, що знаходиться у руслі посталих до вирішення завдань вітчизняної кримінально-правової політики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Структура дисертації вирізняється логічним обґрунтуванням викладу матеріалу, забезпечуючи можливість послідовного розгляду окреслених авторкою питань. Дослідження базується на комплексному, системному підході до розв'язання науково-прикладних проблем, характеризується належним рівнем теоретичних узагальнень.

Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що налічують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі має місце узагальнення розгляду питання кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів у науковій доктрині з метою визначення дискусійних питань або варіативності позицій. Проаналізовано категоріально-понятійний апарат («державний діяч», «громадський діяч», «державна діяльність», «громадська діяльність») та сформовано авторські визначення головних понять. Здійснено аналіз регламентації кримінально-правової охорони державних та громадських діячів за законодавством окремих зарубіжних держав, з формулюванням висновку про спільність української кримінально-правової охорони діяльності державних діячів із європейським підходом у досліджуваному аспекті. Другий розділ присвячено деталізованому юридичному аналізу складів кримінальних правопорушень проти державних та громадських діячів; розглянуто об'єктивні (об'єкт, об'єктивна сторона) та суб'єктивні елементи (суб'єкт, суб'єктивна сторона) складів, виокремлено їхні концептуальні недоліки та запропоновано шляхи удосконалення їх регламентації. У третьому розділі розглянуто особливості кримінально-правової кваліфікації та реалізації кримінальної відповідальності за правопорушення, що посягають на діяльність державних та громадських діячів в Україні.

Кожен з розділів дисертаційної праці закінчується висновками, з підбиттям основних підсумків того чи іншого етапу дослідження. У загальних висновках сконцентровано найважливіші положення та рекомендації, які знайшли своє відображення у тексті дисертації. Викладене дає підстави стверджувати, що

більшість сформульованих у рецензованій праці наукових положень, висновків та рекомендацій є належним чином обґрунтовані.

Достовірність отриманих наукових результатів базується на вдалому застосуванні загальнофілософських, загальнонаукових, спеціальнонаукових та конкретнонаукових методів (діалектичного, прагматичного, герменевтичного, логічного та категоріального аналізу, системно-структурного, логіко-юридичного, методів формальної логіки, порівняльно-правового, статистичного, документального аналізу, моделювання та прогнозування), що забезпечило достатній рівень обґрунтованості положень і висновків дисертації. Праця має під собою належне теоретично-правове та емпіричне підґрунтя, сформоване за допомогою статистичної інформації Офісу Генерального прокурора та Єдиного державного реєстру судових рішень.

Про перспективність і доцільність, а також своєчасність звернення наукового інтересу І. М. Федішин до проблем кримінально-правової охорони визначеного складу потерпілих вказує виконання дисертації відповідно до напрямів науково-дослідної роботи факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) Львівського державного університету внутрішніх справ «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» на період 2021-2024 рр. (номер державної реєстрації 0121U113930).

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів забезпечена завдяки використанню значної джерельної бази (304 найменування) та вмілому опрацюванню емпіричного матеріалу, що зайвий раз підтверджує високий рівень сформульованих теоретичних положень, висновків та рекомендацій.

Дисертація є першим комплексним дослідженням кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів в Україні, у якому сукупність кримінальних аналізованих правопорушень пізнається як система, що визначає **наукову новизну** та цінність здобутих результатів. На основі дослідження обґрунтовано низку положень, висновків і рекомендацій, доречних та перспективних у частині досягнення бажаного стану кримінально-правового захисту належної (правильної) державницької діяльності уповноважених осіб в Україні.

До найбільш вагомих результатів, які відображають наукову новизну роботи та виносяться на захист, на наш погляд, належить: обґрунтування системи кримінальних правопорушень, які посягають на діяльність державного та громадського діяча, з виділенням ознак цілеспрямованості, якісної визначеності, цілісності, відмежованості та одночасної взаємодії із зовнішнім середовищем, гетерогенності, а також її істотних системоутворювальних

елементів; побудова класифікаційної схеми кримінальних правопорушень, які посягають на діяльність державного чи громадського діяча, за допомогою таких критеріїв об'єкту кримінально-протиправної спрямованості; характеру діяння; ступеня тяжкості; кола потерпілих та віку суб'єкта.

Окрім цього, удосконалено: теоретичні надбання щодо змісту та обсягу основних понять роботи («державний діяч», «громадський діяч», «політичний діяч»), а також їх діяльності, запропоновано авторські визначення цих понять; розуміння співвідношення кримінальних правопорушень проти державних чи громадських діячів із іншими кримінальними правопорушеннями проти так званих «спеціальних» потерпілих; цілісний механізм правової регламентації кримінальної відповідальності за посягання на діяльність державного та громадського діяча.

Набули подальшого розвитку положення про соціальну обумовленість кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів через уточнення предмету охорони; висновки про непослідовність кримінально-правової регламентації відповідальності за посягання на діяльність державного чи громадського діяча, у тому числі, через невдале формулювання об'єктивної сторони у ст. 112 ККУ; використання множини при позначення потерпілого у ч. 2 ст. 163 ККУ; понятійно-термінологічну невпорядкованість (статті 112, 346 ККУ); розуміння можливостей адаптації та удосконалення норм національного законодавства на підставі аналізу законодавства зарубіжних держав.

Відзначимо **прикладний характер** сформульованих у роботі положень, висновків та пропозицій, придатних до використання:

- у науково-дослідній діяльності – основні положення роботи можуть стати теоретичним підґрунтям для подальшого вивчення питань, пов'язаних з кримінально-правовою охороною діяльності державних та громадських діячів в Україні (Акт впровадження результатів дисертації у наукову діяльність Львівського державного університету внутрішніх справ від 05.03.2025 р. № 3);

- у правотворчості – запропоновані шляхи вдосконалення кримінального законодавства України можуть бути враховані при підготовці змін і доповнень до ККУ;

- у правозастосовній діяльності – розроблені рекомендації можуть бути використані компетентними органами під час вирішення питань, що виникають при кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із посяганнями на діяльність державних та громадських діячів;

- в освітньому процесі – під час вивчення навчальної дисципліни «Кримінальне право» та інших кримінально-правового циклу, а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичної літератури (Акт

впровадження результатів дисертації в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 05.03.2025 р. № 13).

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Результати дисертації з достатнім ступенем репрезентативності викладені у десяти наукових працях, з яких чотири статті опубліковано в журналах, визнаних Міністерством освіти і науки України науковими фаховими виданнями з юридичних наук категорії «Б». Результати дослідження достатньо апробовані, положення й висновки дисертаційної праці доповідалися автором на засіданнях кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) Львівського державного університету внутрішніх справ та були представлені до обговорення на таких науково-практичних заходах: «Пріоритети сучасної науки» (м. Київ, 30-31.01.2022 р.), VIII (XXI) Львівський форум кримінальної юстиції (м. Львів, 9-11.06.2022 р.), «Право. Комунікація. Суспільство. Law. Communication. Society. Das Recht. Die Kommunikation. Das Gesellschaft. Le Droit. La Communication. La Société» (м. Львів, 15.04.2022 р.), «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (м. Львів, 21.10.2022 р.), «Юридична наука в сучасному суспільстві» (м. Острог, 24-25.06.2022 р.), «Літні наукові читання» (м. Рівне, 06.06.2022 р.).

Публікації дисертантки у фахових виданнях є одноосібними. Часові межі наукових публікацій: 2023-2024 роки. Праці дисертантки включені у список використаних джерел до дисертації. Перелік наукових праць здобувачки та аналіз їх змісту засвідчують, що основні результати дисертації відображено у опублікованих дисертанткою працях, їх також апробовано на науково-практичних заходах.

Мова та стиль дисертації. Відповідність спеціальності. Дисертація виконана державною мовою; її стиль загалом відповідає встановленим вимогам, а також визначається послідовністю, системністю, обґрунтованістю. Зміст та результати роботи повною мірою відповідають галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 «Право».

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, звернемо увагу на **окремі дискусійні положення та моменти**, яких безумовно, що не позбавлена будь-яка наукова робота, та які потребують додаткової аргументації, уточнення або спеціальних пояснень під час захисту. Найістотнішими з них є такі:

1. В цілому погоджуючись із можливістю побудови класифікаційної схеми кримінальних правопорушень, які посягають на діяльність державного чи громадського діяча, на основі запропонованих здобувачкою узагальнюючих критеріїв (с.34, 207 дисертації), висловимо сумнів щодо правильності віднесення складу погрози або насильства щодо державного чи громадського

діяча (ст.346 ККУ) до групи посягань на основоположні права і свободи державного чи громадського діяча (такі як життя, здоров'я, свобода, власність). Тоді як суміжний склад втручання у діяльність державного діяча (ст.344 ККУ) уже трактується як посягання на незалежність діяльності державного діяча.

Поведінка, передбачена ст.346 ККУ, мотиваційно пов'язана із державною чи громадською діяльністю адресата злочинного впливу. Уже традиційною є позиція, згідно з якою використання законодавцем звороту «у зв'язку» охоплює собою такі прояви, як: 1) не допущення виконання потерпілим своїх обов'язків; 2) зупинення, переривання виконання потерпілим своїх обов'язків; 3) помста за виконання потерпілим належним чином своїх обов'язків. Рівним чином контекстуальним елементом й складу втручання у діяльність державного діяча є прагнення зловмисника перешкодити виконанню останнім службових обов'язків або добитися прийняття незаконного рішення. Завдання шкоди основоположним правам та свободам державного чи громадського діяча (ст.346 ККУ) логічно вважати похідним наслідком першопричини – злочинного посягання саме на незалежність державницької діяльності.

2. Дослідниця визначає категорію «державний діяч» як «вищу посадову особу або члена вищих органів державної влади України, який обирається (призначається) на посаду у встановленому Конституцією України та законодавством України порядку та, володіючи законними повноваженнями, які передбачені Конституцією України та/або іншими Законами України, здійснює діяльність в масштабах і в інтересах держави із виконання представницьких, організаційно-розпорядчих, контрольно-наглядових, установчих, законодавчих, виконавчих та інших функцій, пов'язаних з реалізацією державної влади» (с.49, 208 дисертації). Таке авторське бачення залишає відкритими для відповідей ряд запитань:

- більшість перелічених у визначенні функцій стосується, власне, роботи вітчизняного парламенту (представницькі, установчі, законодавчі, наглядові). Очевидно, що вони ґрунтуються на положеннях закону – «...Основний Закон України містить приписи, що наділяють Верховну Раду України повноваженнями для виконання не лише законодавчої, а й інших функцій: установчої, представницької, контролюючої» (Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 1-р(П)/2023 у справі за конституційною скаргою Василенка Сергія Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 6 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (щодо гарантій незалежності прокурора).

При цьому не спостерігаємо вказівки на судові функції, можливо, з певних

міркувань здобувачка не вважає за доцільне відносити до числа державних діячів представників судової влади? Проте тоді такий висновок не співвідноситься із висловленою І. М. Федішин пропозицією концептуально скоротити перелік державних діячів та передбачити серед них тільки тих, хто здійснює загальне керівництво державою, очолює або представляє *три гілки влади* (курсив наш. – І. М.) і має ключове значення для функціонування громадянського суспільства» (с.210 дисертації). По-друге, як у цьому терміні враховано функціональну повноважність керівників органів кримінальної юстиції (НАБУ, БЕБ, ДБР, Генерального прокурора)? Якщо авторка не вбачає підстав для наділення їх «статусом державного діяча» (судячи по запропонованих редакціях статей 112, 344, 346 ККУ, де їх не згадано у диспозиціях), з нашої сторони логічно було очікувати більш деталізованого пояснення з цього приводу;

- вказівка на законність повноважень, передбачених Основним та/або іншими законами, видається зайвою, адже чинними НПА апріорі не може бути закріплене протилежне. Також у тексті рецензованої праці було б незайвим визначити «установчі функції». Принагідно зауважимо, що останні застереження носять, радше, характер технічних.

3. Родовий об'єкт делікту, передбаченого ст.112 ККУ, здобувачка трактує як «суспільні відносини, які забезпечують захищеність основних національних інтересів України: державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших (пропущене слово. – І. М.) від реальних та потенційних загроз воєнного чи невоєнного характеру» (с.90 дисертації), основний безпосередній об'єкт – як «суспільні відносини, що забезпечують безпеку держави у сфері політичної системи України, зокрема через здійснення законної державної та громадської діяльності із гарантування державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України» (с.98 дисертації). У контексті авторської редакції ст.112 ККУ постає питання у частині співвідношення «об'єкт ↔ потерпілий», чи «достатньо» доволі обмеженого і до того ж вичерпно поданого переліку потерпілих осіб для досягнення максимально можливого ступеня безпеки держави у політичній сфері?

Констатуємо часткову суперечливість позиції з приводу розуміння родового об'єкту кримінальних правопорушень, передбачених статтями 344, 346, 351, 351¹, 351² ККУ. З однієї сторони, підхід, за якого авторитет державної влади розглядається як суб'єктивна повага до тих чи інших посадових осіб, видається науковцеві занадто вузьким, відтак більш обґрунтованим визнається об'єктивна можливість належного функціонування державних органів без

зовнішнього тиску, перешкод чи посягань. З іншої сторони, при остаточному визначенні родового об'єкту дисертантка усе-таки поєднує як об'єктивний (належне функціонування органів державної влади, їх ефективність), так і суб'єктивний (повага до їхньої діяльності) елементи (с.94 дисертації).

4. Непереконливими виглядають аргументи здобувачки щодо необхідності включення до переліку потерпілих від окремих аналізованих кримінальних правопорушень (статті 112, 346 ККУ) кандидата на пост Президента України, як особи, що бере участь у виборчому процесі, виконує суспільно значущу функцію, має розглядатися як громадський (політичний) діяч та потребує відповідного кримінально-правового захисту (с.116 дисертації).

Уперше по тексту пропозиція вдосконалення кола потерпілих шляхом включення осіб, які є кандидатами на пост Президента України, зустрічається у підрозділі 1.4. дисертації, за результатами вивчення зарубіжного досвіду щодо кримінально-правової охорони діяльності державного та громадського діяча. Проте такого роду кримінально-правовий захист передбачено винятково федеральним кримінальним законодавством США (с.71-72 дисертації), які не входять до числа представників романо-германської правової сім'ї.

По-друге, наведені на підтримку цього кроку доводи майже повністю пов'язані із припущеннями чи прогнозами на майбутнє, тоді як кримінально-правового захисту очевидно, що потребує нагальна загроза/небезпека – «...під час виборчої кампанії кандидат висуває програму, яка *може* змінити внутрішню і зовнішню політику України»; «...його висловлювання та позиція *може* мати вагомий вплив на безпекову ситуацію»; «... *якщо* кандидат на пост Президента користується широкою підтримкою населення» (курсив наш. – І. М.) (с.116-117 дисертації).

5. В цілях комплексності кримінально-правової охорони державних діячів І. М. Федішин пропонує криміналізувати захоплення або тримання як заручника відповідної категорії потерпілих (альтернативне додаткове посягання до ч.3 ст.346 ККУ) (с.138 дисертації). З приводу цього маємо відповідні зауваження, як щодо потреби у реалізації такого кроку загалом, так і запропонованої форми втілення:

- криміналізація протиправної поведінки, пов'язаної із захопленням або триманням державного чи громадського діяча як заручника у тексті дисертації обґрунтована недостатньо, без обов'язкового з'ясування необхідних для цього підстав, сукупність основних з яких науковцями уже традиційно (П. Л. Фріс, Д. О. Балобанова, Ю. А. Пономаренко) зведена до юридико-кримінологічних, соціально-економічних та соціально-психологічних;

- авторка вважає, що реалізований у Проєкті КК України підхід (який не виокремлює самотійні склади кримінальних правопорушень, натомість

пропонує закріплення «спеціального» потерпілого як ознаки, що підвищує тяжкість кримінальних правопорушень), забезпечує комплексну та ефективну кримінально-правову охорону діяльності державних діячів. Тоді виникає питання, чи варто усе-таки віддавати перевагу пропонованому збільшенню обсягу кримінально-правової репресії?;

- за умови реалізації авторської ініціативи, ст.346 ККУ охопить собою занадто різнопланові за змістом різновиди протиправної поведінки у відношенні до потерпілого: а) погрозу; б) насильство; в) умисне знищення чи пошкодження майна; г) захоплення чи тримання як заручника. Така «різноплановість» обсягом однієї кримінально-правової норми не є притаманною для кодексу (для порівняння, окремі норми статей 345 і 347; 345¹, 347¹ та 349¹ ККУ), обтяжуватиме законодавчу конструкцію та викликає, у зв'язку із висловленим, відповідне застереження.

6. Висновок про те, що ст. 344 ККУ (вплив у будь-якій формі) та криміналізовані форми такого впливу (передусім, хрестоматійне співвідношення із ст.346 ККУ) слід кваліфікувати за сукупністю (с.169-171, 213 дисертації) усе-таки сприймаємо як загальне правило у царині кримінально-правової кваліфікації, з якого можуть бути і винятки.

Дисертантка висловлює обґрунтовані сумніви у тому, що вказані кримінально-правові норми можна співвіднести як загальну та спеціальну, оскільки остання не передбачає мети, як конститутивної ознаки складу, передбаченого ст. 344 КК України. Уже згадана нами вище по тексту і підтримувана позиція, що серед тріади мотивації при погрозі або насильстві щодо державного чи громадського діяча слід виокремлювати прагнення зупинити, перервати виконання потерпілим своїх обов'язків (що є одним із альтернативних різновидів мети у ст.344 ККУ). Відтак, одночасна кримінально-правова кваліфікація вчиненого за статтями 344 та 346 ККУ є можливою у випадку реальної сукупності злочинів, які утворюватимуть ситуації наявності тривалого розриву у часі між епізодами, відсутності єдиного умислу, різної мети протиправної поведінки. Кримінально-правова кваліфікація вчиненого лише за ст. 346 ККУ допустима за умови, що кінцевою метою погроз чи фізичного насильства є бажання вплинути на процес виконання державним чи громадським діячем своїх обов'язків.

Власне, доречно наведені здобувачкою судові роз'яснення з приводу кримінально-правової кваліфікації ситуації «переростання менш суспільно небезпечного діяння у більш суспільно небезпечне» (с.170 дисертації), як нам видається, можна було екстраполювати не тільки на випадки, коли вчиненню насильства щодо державного чи громадського діяча передую погроза його застосування, але й на охарактеризований нами варіант співвідношення ст.344

та ст.346 ККУ.

Загалом викладені зауваження слід трактувати як запрошення дисертантки до дискусії та подальших наукових досліджень, а не як свідчення хибності отриманих ним результатів.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам.
Дисертаційна праця І. М. Федишин «Кримінально-правова охорона діяльності державних та громадських діячів в Україні» є завершеним, самостійним, актуальним науковим дослідженням кримінальних правопорушень, які посягають на належну (правильну) державницьку діяльність уповноважених осіб в Україні, у ході якого були сформульовані науково обґрунтовані рекомендації у частині кримінально-правової кваліфікації відповідних посягань та пропозиції щодо удосконалення кримінального законодавства.

Порушень академічної доброчесності у дисертації не виявлено. Зміст дисертації відповідає галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 «Право».

Рецензована праця відповідає Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами); Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами); Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її авторка – ФЕДИШИН Ілона Мар'янівна, за результатами позитивного публічного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри правоохоронної діяльності
навчально-наукового Юридичного інституту
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктор юридичних наук, професор

Ігор МЕДИЦЬКИЙ